

The Owl Lab: כשהגוף מפיה חיים חדשים בארכיון

תערוכה קבוצתית במרכז מעמותה מסכמת את שיתוף הפעולה בין קבוצת סלה־מנקה לחוג לתיאטרון באוניברסיטה העברית. התוצאה: מבחר אקלקטי של ניסיונות להבין איך נבנה זיכרון, כיצד הוא מותיר חותם בגוף, ואיך הוא משנה צורה במשך זמן

באוטוביוגרפיה שראתה אור ב־1942 אחרי ששם קץ לחייו, כתב הסופר האוסטרי שטפן צווייג טקסט מכונן שהציע גשר צר להלך בו בין אימפריה אירופאית גוועת לבין הרגע שבו העולם המערבי צלל לתהום הנשייה. ספרו העניק צורה מילולית לזכרונות אישיים ולאומיים כאחד: "אני מתייחס לזיכרון... כאל כוח שמסדר אירועים בכוונה או משמיט אותם בחוכמה. כל מה שאנחנו שוכחים אודות חיינו באמת נידון לשכחה על ידי אינסטינקט פנימי מזמן... אז אני מבקש מהזיכרונות שלי לדבר ולבחור בשבילי, ולהעניק לפחות השתקפות קלושה של החיים שלי לפני שהם שוקעים אל תוך החשיכה".

לאחרונה מצאתי את עצמי חוזרת אל "העולם של אתמול" במהלך ביקור בתערוכה The Owl Lab שמוצגת במרכז מעמותה בירושלים (אוצרים: קבוצת סלה־מנקה – לאה מאזאס ודייגו רוטמן). לא בכדי אני נתלית באילנו הגבוה של צווייג כדי לדון בתוצרי מעבדת הפרפורמנס המחקרית והניסיונית שנוסדה במסגרת החוג לתיאטרון באוניברסיטה העברית. מבט מעמיק ביצירות מגלה שישנו מנחה משותף אחד לכל העבודות: ניסיונם של האמנים.ות לגרום לזיכרונות גופניים, אישיים וארכיטקטוניים לקרום עור וגידים, להעלותם באוב ולבקש מהם לדבר ולבחור בשבילם, לפני שישקעו אל החשיכה וישכחו.

לא חסרות עבודות אמנות בשדה המקומי שמושאן או הכוח אליו הן מתנגדות הוא הארכיון. האובססיה הישראלית להתבונן לאחור כנראה בלתי נמנעת לאור התנאים הפוליטיים שבהם ההיסטוריה המקומית מתעדת, מצנזרת ומשכתבת את עצמה

שני עוגנים עיקריים התוו את המחקר שערכה קבוצת הרזידנסי של אמנים וסטודנטים לתארים מתקדמים: העיסוק ב־obsolete (שאותו אפשר לתרגם לעברית כ"מה שאבד עליו הכלח"), לצד הניסיון לחקור דרכים שונות של העברת ידע ושל דה־ארכיביזציה. לא חסרות עבודות אמנות בשדה המקומי שמושאן או הכוח אליו הן מתנגדות הוא הארכיון. האובססיה הישראלית להתבונן לאחור כנראה בלתי נמנעת לאור התנאים המקומיים שבהם ההיסטוריה מתעדת, מצנזרת ומשכתבת את עצמה. **for : for shortcut key, press ALT + x**, מעבר לסגיר,

החל מהסרט "יומן" שצילם הקולנוען דוד פרלוב במשך עשור (1973-1983) ובו תיעד את חייו על רקע אירועים משמעותיים בחיי המדינה, כולל יצירות עכשוויות כמו התערוכה "זיכרון דברים" שהציגה האמנית נבט יצחק בתגובה לאוסף מוזיאון וילפריד ישראל ב־2021; וכלה בעבודות פיזיות כמו יצירת המחול

ה
בפ

1 הדור הבן הקולניר

2 הדור הבן

אוכל

3 יאיר גרב

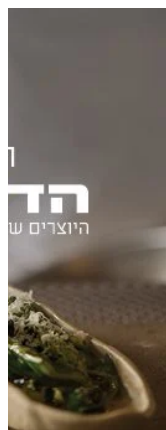
אמנות 1

4 מה הולך תאו, בתי

אדריכלו

5 סוכני שי תואר שני בשנקר

תרבות

"ארכיון" (2014) של ארקדי זיידס, סולו שבו הכוריאוגרף הציע אינטרפרטציות פיזיות לסרטונים שפרסם ארגון בצל"ם – נדמה שהארכיון רבץ בכבודות על כתפיהם של אמנים ישראלים עוד מאמצע המאה שעברה וממשיך לנשוף בעורפם גם היום.

העודפות של נושא זה גורמת לי לגשת לעבודות חדשות המבקשות לטפל בארכיון בסקפטיות מסוימת. ב-The Owl Lab, שלוש עבודות עוסקות במובהק בזיכרון כארכיון. שתיים מהן מצליחות לגבש אמירה חדשנית אודות חומרים ישנים והבחירה לנבור בהם, בעוד שהשלישית היא אמנם מרתקת אך מקוטעת, וככזו מציגה בעיקר את תחילתו של פוטנציאל מחקרי.

דוד לוקרד, סיור. צילום: נעמה מוקדי

דוד לוקרד, סיור. צילום: דיאגו רוטמן

הראשונה היא העבודה החודרת ביותר בתערוכה. ב"סיור", דוד לוקרד מציג על קיר אחד רישום סבוך של מבנים נמוכי קומה מוקפים שבילים וירק שנתחמים במעגל שנוצר בעיפרון פחם בקווים נמהרים וסמיכים. על פניו, נדמה שמדובר ברישום נוף אניגמטי ותו לא. אבל התבוננות במעמד שנשען על הקיר הנגדי, המשמש מצע לעבודת טקסט שיצר לוקרד (הבנויה מאותיות צפופות המסודרות בכמה מבנים המהדהדים את אלו פות חלל טראומטי – בית החולים מעבר לסגיר, **for ! for shortcut key, press ALT + x** רבותיו של הכפר הערבי דיר יאסין. מקטעים מקטעים, הטקסט הפואטי של לוקרד בנוי כסיור במרחבי תודעתו של האמן שבה הוא מנסה לשחזר ביקורים שערך במקום עקב אשפוזה של אמו.

"ואני נזכר בביקור הראשון שלי פה, ברגע שהכל נהיה מוחשי, איך מתוך עתיד מעורפל המקום נפרס מולי בתבטה חזקה", כותב לוקרד באותיות דפוס קטנות, וכדי לחדור בעד שערי הזיכרון שלו יש להתכופף ולכרוע, להפעיל את הגוף כדי להיטיב לראות עבודה שנכחת ומצד שני נעדרת, כמו הזיכרון עצמו. "לאן אתה?", לוקרד שואל-מעלה באוב. "למחלקה ה'. את מי אתה מבקר? את אמא שלי. איך קוראים לה? חם לי... איפה זה ה'?... ואני זוכר בפעם הראשונה שעליתי ברחוב הראשי של הכפר. תזכור את זה, זה חשוב".

בזמן הביקור בתערוכה שלושה ילדים קטנים שעטו אל תוך החדר והתמסרו לניסיון פענוח משחקי ומבודח. כשהאזנתי להם דנים בינם לבין עצמם נזכרתי בטקסט פואטי אחר שאף הוא מנסה למפות את תהומות הנפש מתוך הרהור בכפר שאול: זה שכתבה המשוררת מרוה זוהר בספר הביכורים שלה שעסק, בין היתר, בחווית האשפוז שלה במקום. "יאסין יקירי / כאן לא בוכים / וטענת המואזין / שאלוהים גדול אינה נשמעת פה עוד / היה פה פעם כפר / אבל טבח / הפכו / לבית חולים פסיכיאטרי / זיכרונות עולים / גופי ואני מתנתקים / ראשי נחבט בקיר / עד שהוא נסדק / הרופאה נזפת בי / הבעיה שלך שאת תקועה בעבר".

להחיות חללים וגופים מתים

בדומה לזוהר, גם לוקרד פונה אל המילים ומשתמש בהן כבקוואורדינטות שימקמו אותו בנפתולי הזיכרון. בטקסט שחיבר הוא מסביר שהיצירה נוצרה מתוך "משחק שהמצאתי לעצמי, שבו ניסיתי לזכור בעל פה את המרחבים והבניינים של כפר שאול". הבחירה ברישום ובכתיבה כמתודות לעבד את ההיסטוריה האישית של לוקרד הכרוכה במקום בעל היסטוריה האלימה (הכפר דיר יאסין נכבש והוחרב וכמאה מתושביו הפלסטינים נהרגו במהלך טבח שהתרחש במלחמת 1948) היא נבונה מפני שהיא נמנעת מלהטיח אמירה פוליטית בפניהם של הצופים, אלא מתייחסת אליה בעקיפין, דרך מעשה האמנות עצמו, ומסקרן לראות כיצד יכולה המפה שהוא משחזר להשתנות ולהתפתח.

העבודה השנייה בתערוכה שעוסקת בשחזור ארכיבאי היא Enter the Node, פרויקט משותף של האמנים אייל ביטון ואמיר מאיר. השניים נחשפו לסינתסייזר אנלוגי ששימש את פרופסור יוסף טל, חוקר, מלחין וחלוץ בתחום המוזיקה האלקטרונית. ביטון ומאיר חילצו את הסינתסייזר הדומם ממקום אחסונו ותיקנו אותו. הוא מוצג בחדר נפרד, ומעברו השני מוקרן סרט ניסיוני שיצרו השניים – עבודה שמתעדת את תהליך התיקון שלקחו על עצמם, אך גם מעלה שאלות על הארכיאלוגיה של המדיה, על החלוציות ועל הפואטיות שבמכשיר. במהלך שהותי בחלל, פריימים מסרטים של ביטון ואמיר שהציגו אותם מותחים ובודקים בעדינות אין קץ שלל כבלים במהלך משימת התיקון של הסינתסייזר, הזכירו לי לרגע דמויות של כירורגים בחדר ניתוח הנזהרים שלא לפלח בטעות עורקים ראשיים.

אייל ביטון ואמיר מאיר, Enter the Node. צילום: נעמה מוקדי

מעבר לסגיר, for shortcut key, press ALT + x :

הדסה גולדויכט, מתוך ביבליוסקופיה 2023-2020. צילום: נעמה מוקדי

הפרויקט הארכיבאי השלישי הוא "ביבליוסקופיה" המסקרן של הדסה גולדויכט, שעורכת מזה שנים פעולת תיעוד שעוקבת אחר המחסנים של הספרייה הלאומית בגבעת רם, ההולכים ומתרוקנים לקראת מעברה של הספרייה למשכנה החדש. גולדויכט מציגה שני פרגמנטים ממחקרה: עבודת וידאו בערוץ אחד המפוצלת לכמה מסכים שמזכירה צילומי אבטחה ומתעדת את הנעשה במחסני הספרייה (שבנקל אפשר לפספס, משום שהיא מוצבת כמעט בהסתר, מעל דלפק הכניסה) ומיצב גדול המקבל את פני הבאים לתערוכה ומזכיר בראותו את מסועי השינוע שעל פניהם נעו ספרים שנשלחו בעבר מהמחסנים אל המשאילים.

**הסאונד כאוטי וצורם לפרקים, אבל מבקר
שמוכן להתמסר לעבודה ולהפעיל את גופו
יזכה בתגמול מספק: קופפר מזמינה את
הצופים לקחת את המחברת ולקרוא את
הרשמים שכתבה לעצמה תוך הקשבה לרצועת
השמע, בין אם בעמידה, בישיבה על ספסל אל
מול הבמה או בשכיבה**

הספרייה כחלל תרבותי, שהעידן הדיגיטלי מאיים להמית ובעלי התפקידים בה שמקצועותיהם בסכנת תמותה, הם מושאי מחקר מתבקשים אם בארכיון עסקינן. עשו זאת בהצלחה אמניות כמו רננה אלדור, שב־2021 הציגה את עבודת הוידאו המרתקת "הספרייה" במסגרת תערוכת יחיד שבה התמקדה בספרייה הממוקמת בבניין מכון ון ליר. נותר רק לדמיין מה תעשה גולדויכט עצמה עם הממצאים שהיא מלקטת, ולקוות שהם יוצגו בהמשך כתערוכת יחיד בקנה מידה הרבה יותר נרחב.

שתי עבודות בולטות בתערוכה הן עבודת הסאונד של המוזיקאית רות דנון והמיצב של הכוריאוגרפית מיקה קופפר. על אף שדנון מציגה עבודה שעיקרה צלילים ואילו קופפר בחרה להציג גם אוביקטים, נדמה שהשתיים מבקשות להעלות את אותה השאלה – איך אפשר לתרגם חוויה גופנית במהותה לצליל באופן שבו הגוף לא אובד בתרגום אלא נותר נוכח?

מעבר לסגיר, for shortcut key, press ALT + x

רות דנון, Essential tremor. צילום: דיאגו רוטמן

Essential Tremor, מחקר סונארי־פיזי של דנון מוצג בשני אופנים: ברמקולים שפרושים במרכז החלל מתנגנת קומפוזיציה, ואילו דרך אוזניות שניצבות על שולחן עם מקרא מפורט ניתן להאזין להקלטות מקוריות שיצרה שאינן ערוכות. זהו מהלך הצבתי־אוצרותי נבון, כי הוא מאפשר למבקר לנוע בין חוויה גופנית מכונסת ואישית לבזו שמתפרשת במרחב.

במחקר שלה, התמקדה דנון בחוויה גופנית של רעד. "מה עושה מוזיקאית שהגוף לא נשמע לה?", היא שואלת בטקסט קצר. בעמדת ההאזנה האישית, דנון מציגה מקרא כתוב המקטלג את שלל הניסיונות היצירתיים שביצעה, והמאזין יכול לבחור לנדוד בין ההקלטות השונות כאוות נפשו. מפעים לגלות את ההבדל והדימיון בין האפקטים הקוליים שמייצרים חרוזי פלסטיק על מגש מתכת מאוזן על כף היד לבין אלו שנוצרים על ידי קול רועד, שיניים נוקשות או נשימה רועדת של האמנית עצמה. האוזן מבקשת באופן טבעי להסכית שוב ושוב דווקא לצלילים מהסוג האחרון, אלה שאינם חיצוניים לגוף אלא נובעים מתנועתו שלו, מהכשל המובנה שלו, מנכונותו להיות פגיע.

הנכונות הזו מהדהדת גם בעבודתה של קופפר, יצירה שבה רקדנית אינה רוקדת אלא מציגה בפני הקהל את חומרי הגלם הגופניים והאובייקטים שמהם נבנית הכוריאוגרפיה. העיסוק של קופפר בפירוק המעשה הכוריאוגרפי מקבל רובד מיצבי־פלסטי באופן שנראה כמו המשך טבעי למחקר תנועתי שהחלה בעבודת הסולו שהציגה בפסטיבל אינטימאדנס למחול בקיץ האחרון, "הולכת על שתיים" – יצירה שעסקה בפירוק עצם מעשה המחול.

קריאה בטקסט של הגוף

המיצב של קופפר מורכב במבמה לבנה מכוסה בשיירי עיפרון שמסמן את צעדיה, זוג נעלי עבודה שחורות, מחברת ועיפרון, כאילו נטשה את חדר החזרות במפתיע והשאירה אחריה את כלי העבודה שלה. ברקע נשמעת רצועת סאונד שמורכבת ממוזיקה ומצלילים שהפיק גופה של קופפר כשערכה חזרות. הסאונד כאוטי וצורם לפרקים, אבל מבקר שמוכן להתמסר לעבודה ולהפעיל את גופו יזכה בתגמול מספק: קופפר מזמינה את הצופים לקחת את המחברת ולקרוא את הרשמים שכתבה לעצמה תוך הקשבה לרצועת השמע, בין אם בעמידה, בישיבה על ספסל אל מול הבמה (כזו שמשחזרת את יחסי הפרפורמנציה־צופה הקלאסיים עם קריצה, שכן הפרפורמנציה עצמה נעדרת) או בשכיבה.

בחרתי באופציה האחרונה, השתרעתי על הבמה – שעליה קופפר בחרה להטביע סימנים אינדקסליים, מהלך שבתולדות האמנות הוא אקט גברי שמתייחס דווקא לעוצמת הגוף ולא לשבריריותו – וקראתי בהזדהות את האמירות שהציפה במחברתה, כאלו שמעסיקות אותי כפרפורמנציה אך גם רלוונטיות לכל מי שתוהה על טיב יחסיו עם גופו: "התחושה היא שאני בוגדת בקונספט של עצמי. בחרתי להשאיר את איך שהגוף שלי נשמע".

מעבר לסגיר, x + ALT, press for shortcut key !

מיקה קופפר, אשפה. צילום: דיאגו רוטמן

מיקה קופפר, אשפה. צילום: נעמה מוקדי

שתי עבודות בתערוכה מפעילות את הצופים אך גם נזקקות לגופם כאל גלגל שיניים שיעניק להן את הכוח והתנועה שתעוררן לחיים: "ניסויים בדיבור אוונגרדי" – יצירה של לוני מונקה, משורר, כותב ודוקטורנט במחלקה לתולדות התיאטרון באוניברסיטה העברית; ו"העין בדימוי עיוורת: מסה מוקרנת" – עבודה של גיא דולב, פרפורמר וחוקר מחול.

מונקה מציג בתערוכה שני מסכים: על אחד מופיע בזמן אמת תמלול של הקלטות אודיו המשמיעות קולות המדברים על אמנות ומפיקים אמירות מנוכרות וכוללניות על תפקיד האמנות בת ימינו. המוצג השני והמעניין יותר הוא סביבת תמלול אינטראקטיבית שמזמינה את המבקרים לדבר והופכת את הדיבור שלהם לטקסט שמוקרן על המסך. עבור המבקרים המתלבטים, לונקה השאיר כרטיסיות בכתב יד עם הצעות למשפטים שעשויים לעורר אותם לפצוח במונולוג, כמו: "הגוף שלי מרגיש שהוא ישתנה כש-_____".

בטקסט התערוכה נכתב כי מונקה יצר את הניסוי בהשראת פועלו של המשורר ואמן הפרפורמנס האמריקאי דיוויד אנטין. אנטין הוא דמות משמעותית בשדה השירה האמריקאית הפוסט מודרנית, בעיקר בשל ה-Talk יו הכלאה בין שירה, סטוריטלינג וביקורת **מעבר לסגיר, for ! for shortcut key, press ALT + x** תהייה כיצד מונקה יכול להמיר את הניסוי שלו לתקשורת נרחבת, כזו שלא תכלול רק מונולוג במעגל סגור של צופה אל מול מסך.

לונני מונקה לצד גיא דולב. צילום: דיאגו רוטמן

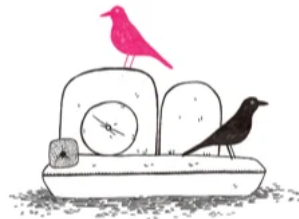
גיא דולב, העין בדימוי עיוורת. צילום: נעמה מוקדי

מעבר לסגיר, for shortcut key, press ALT + x :

גיא דולב, העין בדימוי עיוורת. צילום: מ"ל

הישארו מעודכנים והירשמו לניולזטר שלנו. כדאי!

הרשמה

כתובת המייל שלך כאן...

אצל דולב השימוש ב־obsolete הוא אולי המופגן והליטרלי ביותר בתערוכה, אבל בשל כך גם המרגש ביותר. הוא מציג מסה חזותית שמורכבת מסדרה של שקופיות הכוללת טקסטים ותצלומים. כדי לצפות בה, על הצופה להפעיל את מקרן השקופיות שמציב דולב בחלל, שהיה בשימוש בחוג לתולדות האמנות באוניברסיטה העברית. השקופיות משמשות את דולב כדי לגולל באורח סוריאליסטי ופרגמטרי את סיפורו של ניתוח עין שהתרחש בבית החולים הדסה עין כרם, שבו הוא צפה במסגרת קורס קליני בהרדמה שהועבר לתלמידי רפואה, והשתתף כחלק ממחקר שהוא מקיים על הקשר בין כוריאוגרפיה להרדמה.

מה שהופך את העבודה של דולב לאפקטיבית הוא לא רק האנלוגיה בין תפקידה החינוכי של ההקרנה בתחום הרפואה ובשדה האמנות, אלא אפקט ההשהייה שיוצרת פעולת הצפייה ביצירה. העין ממצמצת אל מול דימויים כתמיים, מסתגלת מחדש לחשיכה, בדומה לעין המנותחת על המסך, ומתאמצת ליצור הקשרים בין התמונות לטקסטים שמבליחים פתע.

"הריפוי הוא בפציעה, האיחוי הוא בקריעה", מסביר הטקסט באחת השקופיות ובבת אחת מזכיר איך המבט הוא שער לתודעה ולחסד, אך גם שורש הכאב משחרר ההיסטוריה כפי שתועדה באמנות ובספרות. לא בכדי במיתולוגיה, עונשו של אדיפוס המלך היה לגרום לעצמו לעיוורון – מי שמסיט את המבט מהאמת, סופו שתיכפה עליו העלטה. בחשיכת הגלריה, לצד עבודות שמבקשות מאיתנו להטות אוזן, דולב מזכיר לנו למה חשוב שנפקח את עינינו.

מפאת קוצר היריעה, נותר רק להזמין את הקוראים לבחון את יתר העבודות במו עיניהם ולהודות על כך שבימים הטרופים והאפלים שאליהם צועדת המדינה, מהסוג שצוויג הזהיר לגביהם בספרו, פועלים בארץ גופי תרבות כמו קבוצת סלה־מנקה שמשתמשים באמנות כדי להטיל ספק, לשאול שאלות, ולהפציר בנו להתעמת עם הזיכרון במקום לתת לו לחמוק מבין האצבעות.

The Owl Lab

אוצרים: קבוצת סלה־מנקה

מרכז מעמותה, בית הנסן, גדליהו אלון 14, ירושלים

מעבר לסגיר, for : for shortcut key, press ALT + x

דסה גולדויכט, אייל ביטון, אמיר מאיר, דוד

רוקו, וונן איונגון, שרון ט

נעילה: 10.3

